

Fehérvári Diáknapok – 2024

Honismeret kategória

A dolgozat címe:

Egy vértessacsi család visszaemlékezése az 1940-50-es évekre

Szelényi Kata Karolina

Székesfehérvári Vasvári Pál Gimnázium

Felkészítő tanár:

Bartos Péter

**EGY VÉRTEŠACSAI CSALÁD VIŠSZAEMLÉ-
KEZÉSE AZ 1940-50-ES ÉVEKRE**

ÍRTA: SZELÉNYI KATA KAROLINA

SZEMÉLYES VONATKOZÁSUNK:

Az apai nagymamám születési nevén Szauer Mária Magdolna, avagy ahogy a nagypapám becézi „Mucus” 1948. augusztus 12-én született Vértesacsán. A családja az 1796 és 1800 között érkezett Magyarországra, tehát a késői betelepülők csoportjába tartoznak.¹ Jelenleg Székesfehérváron él férjével Szelényi Istvánnal, aki hozzá hasonlóan németajkú családba született 1949. július 25-én a szomszédos faluban, Lovasberényben. A mamám szakácsnő volt az Utasellátó étteremben és fiai is ezt a pályát választották a későbbiekben, a papám pedig esztergályos volt a MÁV Vagon Vasúti Jármű Gyártó és Javítóban. Itt együtt dolgozott a mama bátyjával, Szauer Ferencel. Ő – Franci bátya – megélte a

kitelepítést Vértesacsán, hiszen ő a legidősebb élő rokonom, feleségével Mayer Terézzel, aki szintén acsai. Őket nem, de mindenki mást kitelepítettek a családból, bár volt egy unokatestvér, aki a három kisgyermekével sikeresen visszazökött a zöldhatáron és hónapokig bujkált. A közvetlen rokonaimon (mamám, az ő testvére, dédszüleim) kívül mindenki mást Németországba vittek 1945-ben a kitelepítéskor. Nagyszüleim mai napig emlegetik az édesapám és a nagybátyám gyermekkorából azokat a pillanatokat, amikor, ha nem szerették volna, hogy fiaik értsék miről beszélnek, akkor svábra váltottak. Ezen vicces jelenetek és még sok más tartotta meg gyermekeiket abban a hitben és tradícióban, hogy édesapám a mai napig svábnak mondja magát és jól „zwanzig”-ol, azaz beszél a sváb tájszólást.

A KITELEPÍTÉS:

Mucus a mai napig leveleket vált a még kisgyermekként és „karon ülő” -ként kitelepített unokatestvéreivel Schneider Józseffel (Svájcból) és Schneider Ferencel (Németországból). 1946-ban 30 kg-os batyuval beszállították őket a tehervagonokba, minden megállónál igyekeztek tüzet rakni meleg teát inni és meleg ételt fogyasztani, de már indult tovább a

¹ Kasó Katalin: *Vértesacsá*. Polgármesteri Hivatal Vértesacsá, Széll Ferenc 1991. 32-33. oldal

vonat mielőtt a víz átmelegedhetett volna. A legtöbben nem költöztek haza és látogatóba is csak kevesen jöttek vissza. Ám az előbb említett két unokatestvér még évtizedekig járt vissza a közös családi eseménynek számító szüretekre, ahol totyogósként már én is jelen voltam, és az idősebbik még ha nem is ír, de folyékonyan beszél magyarul.²

SVÁBOK NÉMETORSZÁGBAN:

Mikor ők kikerültek, Németországban kezdetben „magyar cigányok” voltak, a helyiek „ungarische Ziguener” ként hivatkoztak rájuk. A párhuzam tagadhatatlan, hiszen egy nehezen megtúrt nincstelen csoportról beszélhattünk akkor. Magyarországon németek, Németországban magyarok voltak a svábok. Ezek a már kint lévő svábok, igyekeztek nem keveredni a németekkel így a családomból kötöttek házasságot kitelepített szlovákokkal, lengyelekkel és természetesen a többi svábbal. A sváboknak nehezen adtak ki ingatlant, nehezen tudtak munkát vállalni és sokat koldultak és éheztek. Többször kellett bizonyítaniuk, hogy tisztességes és megbízható munkaerő. De rengeteg szorgalommal és munkával a svábok azon kevés Németországban élő emberek közé tartoztak, akiknek saját ingatlanja volt, hiszen az echte németek már akkor is bérelték lakhelyeiket. Ez az idővel elért tehetőség annak is volt köszönhető, hogy szinte bármilyen munkát szívesen elvállaltak. Így volt ez a mamám nagynénjével Schneider Magdolnával is. Éveken át takarította a városi nyomdát, majd a tulajdonos felkérte takarítónőnek a saját lakására és később a nagymamát is gondozta ott. Idővel jött a hír, meghalt az édesanyja (Szauer Magdolna) és ekkor a család, akiknél takarított kifizették neki a repülőjegyet, hogy haza tudjon jönni Schneider Magdolna a temetésre. Akik ezt meg tudták teremteni maguknak, hazalátogatásukkor, olyanoktól is fogadhattak gratulációt, akik a kitelepítésükkor besúgók és árulók voltak sváb körökben. Nem volt ritka, hogy a kitelepített svábokat meghívták az egykor betelepítettek régi otthonaikba vacsorázni.

SVÁBOK MAGYARORSZÁGON:

Nem volt kegyes a sors kezdetben azokhoz sem, akik itthon maradhattak, Mayer Teréz néni 6 éves volt, mikor édesanyja átszalajtotta a falu végére a nagynénjéhez, hogy jöjjön. 48 órájuk volt kipakolni az otthonukat, egy hatalmas parasztházat, hogy a Felvidékről – a kitelepített svábokhoz hasonlóan tehervagonokon – hozott magyarok beköltözhesse az akkor elhagyott lakhelyekre. Ott kellett hagyni az állatokat és annyi bútort cipeltek el, amennyit csak tudtak,

² Saját képeim Schneider József képeslapjáról és annak borítékáról. Mint ahogy a képeket körülölelő szövegben is olvasható ő még beszél magyarul, de anyanyelvén helyesen írni már nem tud.

ezek a berendezési tárgyak a nénikéjének az örökségül rámaradt házába kerültek, mivel ő műtősnő volt Budapesten és Teréz néni a szüleivel pedig beköltözött ebbe a házba. Az ő házukba egy Szászfáról érkező család költözött és Teréz néni később sokat játszott a velük érkező kislánnyal.

CSELÉDSORS ÉS SUMMÁSÉLET

A szegény vagy sokgyerekes családokra jellemző volt, ahogy a gyermek elvégezte az általános iskolát (vagy már előbb) elküldték őket szolgálni, hiszen máskülönben nem tudtak nekik megélhetést biztosítani. Így történt, hogy a fiúk szántottak, baromfit gondoztak, summások lettek, kapáltak, míg a lányok kertészkedtek, főztek, dajkák voltak vagy időseknél szolgáltak. Később jártasak lettek ezekben a feladatokban és otthon is tudták alkalmazni, ami egy sváb parasztgazdaságnál jól jött, de volt, aki mesterséget is kitanult a fiúk közül. Keresetüket legtöbbször hazaküldték, mert az többnyire egy mázsa rozs és egy mázsa búza volt hat hónapra, kiegészítve valami számukra is haszonnal. Példának okáért ilyen volt 2-5 forint fizetség havonta, egy kiló szalonna vagy valami egyéb étel vagy ruha. Az acsai fiúk Forna-pusztára, Göböljárásra, Hatvan-és Kinza-pusztára jártak aratni és Budaörsre is szívesen mentek, a lányok többnyire Pestre szerződtek el. Itt nem szakadtak el falujuktól, hanem szoros közösségeket alkotva napról napra, hétről hétre összejártak megszokott törzshelyeiken. Így emlegette mamám elmondása szerint az édesanyja Vérmezőt, mely ma már a város részét képezi parkként, de akkor egy nagy üres mező volt 1935 körül; de ilyen volt a Csörsz és az Avar utca az utóbbi közelében. Ilyenkor a városban (nagyreszt ezen a környéken dolgozó) vértésacsai sváb lányok összegyűltek és beszélgetve, játszva töltötték el együtt a szombat délutánjaik egy részét. Ezek a lányok nem szakadtak el sem Acsától, sem családjuktól, sem származásuktól (vérvonaluktól), hiszen elsősorban sváb, falubeli fiúkhöz mentek feleségül és itt telepedtek le. Amikor csak teheték hazalátogattak búcsúba, lakodalmakba vagy látogatóba. Természetesen a karácsonyt, a húsvétot és a farsang ünnepét is otthonaikban, családjuk társaságában töltötték.³

³ Kasó Katalin: *Vértésacska*. Polgármesteri Hivatal Vértésacska, Széll Ferenc 1991. 66-67. oldal

OTTHONAIK:

A sváb parasztházak falai fehérek voltak és nagy tornácuk volt, ahol jó időben a gyerekek játszottak és az idősek sütkéreztek. A tető rozsszalmából, majd később nádból készült és a tornác fa oszlopai tartozták a megnyújtott tetőt. A svábok maguk építették házaikat családjukkal, rokonaikkal és barátaikkal. Jellemzőek voltak a tájba illő, egymással harmonizáló házak, melyek bár az elsődleges szükségletekre építettek mégis tökéletes lakhelyként szolgáltak az egyszerű ember számára. Jól tükrözi a falusi ember szépérzékét és a svábok szerénységét. A kemence (később cserépkályha), a nyitott kémény és a fazekas ma már ritkaságszámba mennek, ám egykor ezek adták a konyha ékkövéit. Utóbbin csak olyan tényezőket tartottak melyeket a falusi ember számára két legjelentősebb ünnepkor használtak: házasságkötéskor és keresztelő idején.⁴ A sváb lakodalmakra a kötött hagyományrendszer, a sok ember (150-250 fő) és a sváb népviselet jellemző.

ÖLTÖZKÖDÉSÜK, MENYASSZONYI VISELETÜK:

Ezek a ruhadarabok a szülőföldhöz, a hagyományokhoz és a néphez való ragaszkodást fejezik ki, és mikor az emberek elkezdték kevesebbet hordani, majd később teljesen elhagyni ezeket a drága, díszes és nem minden szempontból praktikus ruhákat, a menyasszonyi viseletet falun meg évtizedekig élt ez a hagyomány. Ennek kiváltképp különleges darabjai a menyasszonyi harisnya és a kötény. A menyasszonyi harisnyákat vagy a kötőmesterek, vagy a nők készítették. Legszebbek a kézzel kötött fehér és kék csíkos, vagy a keresztbefutó mintákkal készült zoknik. Készültek ezek lila, fehér színezéssel is, a darázs-fészkes minta is szép volt. Fent csipkemintával fejezték be. Ezt a zoknit az esküvő után soha többet nem vették fel. A menyasszonyi kötény volt a legdíszesebb: fehér, széles és rakott, ami egészen hátrament, ezt csak ebéd után vette fel a menyasszony. A menyasszonyi köténye a mamámnak és Teréz néninek is megvan még és nagyon büszkék rá. Amiről a sváb női népviselet felismerhető az a fekete csillogó anyagú fényes kötény, melynek keménynek kellett lennie, így ezt gyakran kezelték fekete cipőkrémmel. Ennek anyaga általában klott, zwirn vagy rumburger volt.⁵ A számomra egyik legérdekesebb dolog, amit meséltek a rokonok, miközben ezt a házidolgozatot írtam, az a korabeli ismerkedés és párkeresés volt. Mamám testvére és felesége egy 1950 körüli pásztorjátékon voltak Mária és

⁴ Kasó Katalin: *Vértesacsá*. Polgármesteri Hivatal Vértesacsá, Széll Ferenc 1991. 71-73. oldal

⁵ Hollósiné Tóth Hedvig – Blaumann Ödön: *Unsr Léwa Életünk Vértesacsán* DVD

József szerepbe bújtatott gyerekek és ez volt az első lépés, jelentős momentum az ő emberi kapcsolatukban.

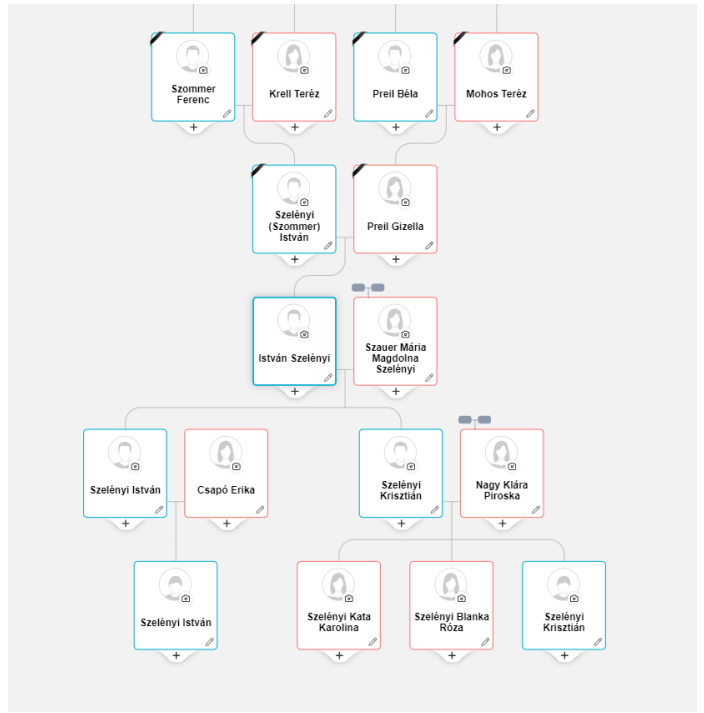
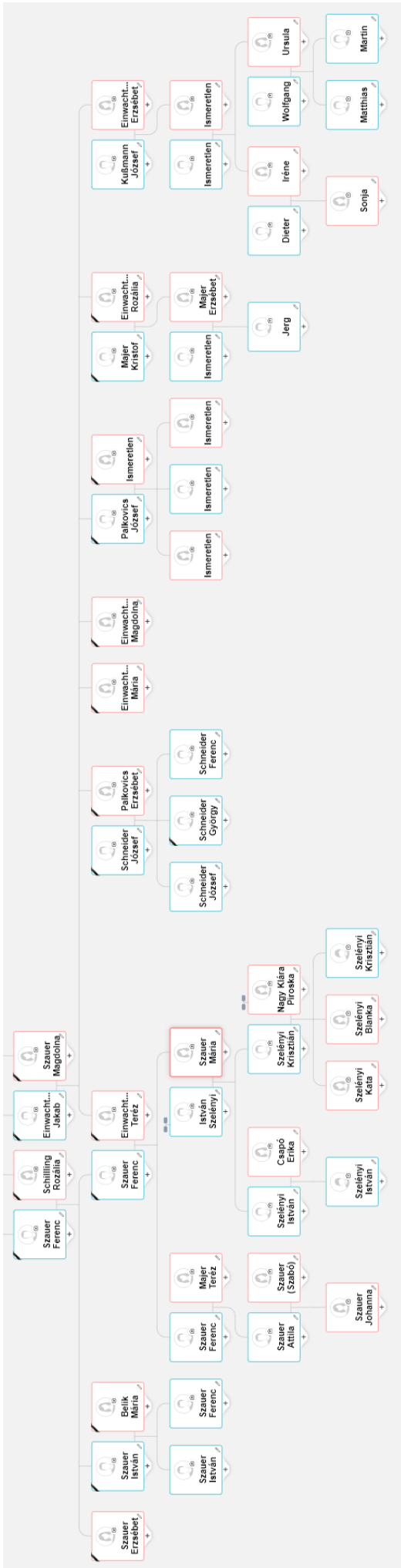
JÁRVÁNYOK:

A nagymamám édesanyjának 6 testvére volt, avagy a mamámnak volt 5 nagynénje és 1 nagybátyja. Bár a korban ritkaság számba ment, ha valakinek 3-nál kevesebb gyermeke van, a 7 gyermek mégis egyedi és speciális eset volt. Ez úgy történt, hogy a mamám nagypapájának, avagy az én ükapámnak, Einwachter Jakabnak, volt egy felesége, akitől Einwachter Rozália és Einwachter Erzsébet származott. Ez a feleség elhalálozott spanyolnáthában, ami 1916-ban pusztított a községben, bár sokan betegedtek meg mégis a halálzási arány egészen alacsony volt.⁶ Majd Jakab papa elvett még egy nőt, aki fekete himlőben vesztette életét 1919-ben, bár ez volt a korban a hatodik leggyakoribb anyakönyvekbe lejegyzett halálzási ok mégis eléggé balszerencsésen alakultak az események Einwachteréknál. Ekkor jött a képbe Szauer Magdolna és két gyermeke Palkovics Erzsébet és Palkovics József, akiknek édesapja az első világháborúban veszítette életét. Ekkor Einwachter Jakab és Szauer Magdolna összeházasodtak és született még három közös gyermekük: Einwachter Magdolna, Einwachter Mária és Einwachter Teréz, az én dédmamám. Közülük később az első négy gyermeket kitelepítették és Palkovics József szökött vissza a határon 1947-ben.

LEZÁRÁSUL:

Bár bennem közel sem buzog annyi sváb öntudat, ami felmenőimben hatványozódott (a mamában kétszer annyi van, mint apában és így tovább), mégis nagyon érdekes volt ezeket a történeteket mind meghallgatni, mind leírni majd összefoglalni. Úgy éreztem, hogy az idős rokonaim is örültek, hogy valakinek mesélhetnek.

⁶ Kasó Katalin: *Vértesacska*. Polgármesteri Hivatal Vértesacska, Széll Ferenc 1991. 88. oldal

Az apai nagyszüleim családfája, melyek közül a mamámé (balra fektetve) sváb töről fakad, míg a papámé (jobb fent állítva) német felmenőkről tanúskodik

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Heil, Helmut: *Ungarndisches Trachtenbuch – Magyarországi német népviseletek*. Pécs, Magyarországi Német Néptánchagyomány, 2008.
2. Hollósiné Tóth Hedvig – Blaumann Ödön: *Unsr Léwa Életünk Vértesacsán* DVD
3. Kasó Katalin: *Vértesacsá*. Polgármesteri Hivatal Vértesacsá, Széll Ferenc, 1991.
4. Mayer, Elisabeth: *Vértesacsá, wo meine Wiege stand... 2*. Nürtingen, Henzler Druckrei, 1988.

A családfát készítettem

<https://www.myheritage.hu/site-family-tree-1640158668/kata>

Hanganyagok:

https://drive.google.com/drive/folders/1ZUOz4AG6pBEy6E7i0hXv5IK1QnXphxkA?usp=drive_link